FÜGGETLEN MŰVELŐDÉSI ÉS HELYTÖRTÉNETI HAVILAP
XXXII. ÉVFOLYAM 7. (785.) SZÁM, 2026. JÚLIUS 16. – CSÜTÖRTÖK

HÉTFALU

SZERKESZTŐK: HOCHBAUER GYULA ÉS DR. KOVÁCS LEHEL ISTVÁN

ALAPÍTOTTA ÉS SZERKESZTETTE (1906–1911): DR. FEKETE ENDRE ÉS KISS BÉLA

• KOVÁCS LEHEL ISTVÁN

120 ÉVES A HÉTFALUSI MAGYAR SAJTÓ

Szavak, amelyek közösséget építettek, építenek

Különleges jubileumot ünnepel idén a hétfalusi magyarság: **120 évvel ezelőtt indult útjára a Hétfalu (1906), az első helyi magyar nyelvű újság.**

Ennek az évfordulónak állított emléket az a nagyszabású kiállítás, amely a **III. Barcasági és Királyföldi csángó-magyarok zarándoklatán** volt látható a **Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság** sátrában, Bácsfaluban is és Pürkerecen is.

A tárlatot Kovács Lehel István állította össze, aki hosszú évek óta kutatja a hétfalusi csángómagyarság helytörténetét, kulturális örökségét és sajtótörténetét.

A kiállítás első pillantásra újságok, naptárak, folyóiratok és honlapok kronológiai bemutatója. Valójában azonban sokkal több ennél: egy közösség története tárul fel rajta. Egy olyan közösségé, amely kisebbségi helyzetben, történelmi viharok között is ragaszkodott anyanyelvéhez, kultúrájához, vallásához és ahhoz a jogához, hogy saját életéről saját nyelvén tudósítson.

A hétfalusi magyar sajtó története 1906-ban kezdődött, amikor megjelent a **Hétfalu** című lap. Ez nem csupán egy új újság volt a Monarchia számos vidéki lapja között, hanem mérföldkő a barcasági csángómagyarság életében. Az olvasók először érezhették igazán, hogy saját településeik hírei is nyomtatásban jelennek meg.

A siker nyomán már a következő évben elindult a **Csángó Újság**, majd 1911-ben a **Hétfalusi Hétfői Hírlap**. Ugyanebben az évben látott napvilágot a **Csángó Gazdák Naptára** és a **Gazdasági Népiskola** is, amely jól mutatja, hogy a helyi sajtó nem csupán híreket közölt, hanem gyakorlati segítséget is kívánt nyújtani az olvasóknak. A naptárak, kalendáriumok hosszú időn keresztül a vidéki családok nélkülözhetetlen kiadványai voltak: mezőgazdasági tanácsokat, naptári tudnivalókat, vallási ünnepeket és hasznos ismereteket tartalmaztak.

Érdekesek az alkalmi lapok is: **Húshagyókedd**, **Hosszufalu**, **Eleven újság**, amelyek egy-egy bálra, mulatságra jelentek meg (EMKE, Nőegylet).

Az első világháború, majd Erdély impériumváltása után sokan attól tartottak, hogy a magyar nyelvű helyi sajtó megszűnik. Ennek éppen az ellenkezője történt. A két világháború közötti időszak a hétfalusi magyar sajtó egyik legvirágzóbb korszaka lett.

Ebben az időben különösen meghatározó szerepet vállalt a hétfalusi evangélikus egyház. Az 1916-ban induló **Evangélikus Közérdek**, **Evangélikus Szövétnek**, majd az **Evangélikus Néplap**, a **Csángó Naptár**, az **Evangélikus Naptár**, az **Evangélikus Őrszem**, az **Evangélikus Harangszó**, az **Evangélikus Élet**, valamint a **Luther Naptár** nemcsak vallási, belmissziói kiadványok voltak, hanem közölték a gyülekezetek eseményeit, történelmi írásokat, irodalmi műveket, helytörténeti tanulmányokat, családi híreket, s ezáltal a közösség egyik legfontosabb összetartó erejévé váltak.

Figyelemre méltó, hogy már ekkor megjelentek a különböző célcsoportoknak szóló lapok. A **Gyermekvilág** a fiatalokat szólította meg, a tatrangi verses **Dalkör Rádiója** a kulturális életet gazdagította, míg a **Délkelet** a közéleti kérdések iránt érdeklődő olvasókat szolgálta.

A második világháborút követő kommunista diktatúra jelentős törést okozott. Számos kiadvány megszűnt, mások csak rövid ideig működhettek. A magyar nyelvű helyi sajtó mozgástere jelentősen beszűkült, és évtizedeken keresztül csak korlátozott lehetőségek maradtak az önálló helyi lapkiadásra.

Az 1989-es rendszerváltozás azonban új korszakot nyitott. A közösség szinte azonnal élni kezdett a szabad sajtó lehetőségével. Már 1990-ben megjelentek a **Brassói Füzetek**, újraindult az **Evangélikus Harangszó**, majd egymás után születtek az új kiadványok: **Hétforrás**, **Octogon**, **Zerge**, **Mustármag**, **Fűrészmezei Harangszó**, **Szent Mihály Üzenete**, **Négyfalu**, a különféle **Sulilapok**, az **Encián**, a **Barcasági Füzetek**, valamint több új evangélikus naptár és gyülekezeti kiadvány, mint például: **Bácsfalusi Hírlevél**, **Hétfalusi Evangélikus Naptár**,



Luther Kalendárium, Evangélikus egyházunk a második és a harmadik évezred határkövénél.

Érdekességként megemlítendő, hogy 1993-ban, rövid ideig Máté Károlyék rádiót is működtettek Négyfaluban (**Spektra Rádió**, FM 95,7 MHz).

Külön figyelmet érdemel a **Hétfalu** című lap 2000-es újraindítása. Az új folyóirat méltó módon vitte tovább az egykori újság örökségét, és a Hétfalusi Magyar Művelődési Társaság egyik legfontosabb kulturális fórumává vált. Hasábjain helytörténeti kutatások, néprajzi írások, irodalmi alkotások, interjúk és közösségi hírek kaptak helyet, hozzájárulva ahhoz, hogy a hétfalusi magyar identitás a 21. században is élő valóság maradjon.

Külön említést érdemel az **Erdélyi Kalendárium**, amely ritkaságával gazdagítja az erdélyi magyar könyvkiadást: az erdélyi kistérségi lapok 2005-ös találkozójának az eredménye.

A **Hétforrás** iskolai lap története jól példázza a közösség kitartását: a diákújság az évtizedek során többször megszakadt, majd mindig új életre kelt, és napjainkban már harmadik újraindulását éli (1992, 2018, 2025).

A kiállítás nem áll meg a nyomtatott sajtónál. Bemutatja a digitális korszak megszületését is. A **hetfalu.ro**, a **terrabarcensis.ro** és a Zajzoni Rab István Középiskola honlapja jelzik, hogy a közösségi kommunikáció új felületekre költözött. Az internet lehetővé teszi, hogy a Hétfaluról elszármazottak a világ bármely pontjáról követhessék szülőföldjük eseményeit, és kapcsolatban maradhassanak közösségükkel.

A tárlat 45 különböző kiadványt sorakoztat fel (ebből 18 evangélikus). A látogató végigsétálhat a több mint egy évszázados idővonalon, és szinte megelevenedik előtte a hétfalusi magyarság története. A lapok címei mögött szerkesztők, tanítók, lelkészek, nyomdászok, tanárok, diákok és önkéntesek generációinak munkája húzódik meg. Olyan embereké, akik hittek abban, hogy a nyomtatott szó nem pusztán információt közvetít, hanem közösséget is teremt.

A III. Barcasági és Királyföldi csángó-magyarok zarándoklatán bemutatott kiállítás ezért nem csupán sajtótörténeti érdekesség volt. A zarándokok számára emlékeztetőül szolgált arra, hogy a közösség fennmaradásának egyik alapja mindig is az anyanyelv használata, az írott kultúra ápolása és a saját történetek továbbadása volt. Az összeállítás egyszerre tudományos igényű és közérthető. A kronologikus áttekintés mellett ritkán látott kiadványokat, címlapokat és dokumentumokat mutat be, amelyek közül több ma már csak könyvtárakban vagy magángyűjteményekben található meg. A kiállítás így nemcsak a múltat idézi fel, hanem ösztönzést is ad a jelen számára: arra, hogy a hétfalusi magyar sajtó következő évtizedei is legalább olyan gazdagok legyenek, mint az elmúlt 120 év.

A jubileumi tárlat legfontosabb üzenete talán az, hogy egy újság sohasem csupán papírra nyomtatott betűk sora. Egy kisebbségi közösség számára a sajtó emlékezet, identitás, találkozási pont és híd a nemzedékek között. A hétfalusi magyar sajtó 120 éve ezt a küldetést teljesíti – és a kiállítás méltó módon állít emléket mindazoknak, akik ezt a hagyományt létrehozták, továbbadták és ma is életben tartják.

* KIADJA A HÉTFALUSI MAGYAR MŰVELŐDÉSI TÁRSASÁG – © HMMT, 2001–2026. * ISSN 1582-9006 *

• VERES EMESE GYÖNGYVÉR

140 ÉVE ALAKULT MEG AZ ÖNÁLLÓ MAGYAR ESPERESSÉG

(Folytatás előző lapszámunkból.)

Miközben az esperesség és a gyülekezetek önrendelkezési jogukért küzdenek, a szász egyházból való kiválást véglegesíteni igyekeznek, ellenlábasaik is akadnak. A református egyház, illetve lelkészeinek esetleges közbelépéséről csak az alábbi levelekkel rendelkezünk, ám Bartha Károly tatrangi tanító is megjegyzi visszaemlékezéseiben, hogy elhibázott lépésnek tartja azt, hogy a magyar gyülekezetek nem csatlakoztak az erdélyi magyarsághoz, azaz a református egyházhoz. Főleg, hogy Bartha is fenntartja azon álláspontját, miszerint a csángók is a református egyházhoz tartoztak korábban, csak a szász erőszaknak köszönhetően lettek lutheránusokká.

Az első levelet még 1886 januárjában írta Moór Gyula brassói lelkész, azonban a címzésből nem derül ki, hogy kinek szánta, főleg, hogy csak egy piszkozatban maradt kézirat, helyenként alig olvashatóan elnagyolt írással.

„Méltóságos Báró Úr!

Kegyes Jóakarónk!

Azon biztosítása Méltóságodnak, hogy törekvéseinket rokonszenvvel kiséri, felbátorit, hogy ezen levelemben midőn a küldött jegyzőkönyvet megköszönöm, ügyünk hovafejlődéséről is értesítsem.

A brassómegyei 11 ág. h. ev. magyar egyházközség a szász egyházkerületből való kiválást és az önálló esperességképen más egyházkerülethez való csatlakozást január és február hava folytán – mindegyik egyhangúlag – kimondotta és képviselőket küldött ki, a kiknek gyűlése az esperességet megalakítsa és a hovacsatlakozás kérdését megoldja. Ezen képviselők talán még a hó végén fognak összegyűlni, hogy sorsunk felett döntsenek. Megvallom, én a magam részéről szorongó kebellel nézek e percz elé. Eddig három párt van közöttünk. Alighogy az első fontos lépés megtörtént, Koós Ferencz brassómegyei tanfelügyelő, előbb bukuresti ref. pap, az iskolák látogatására indult. Mindenkit meglepett e szokatlan időben való látogatás, mert azt eddig ősszel és tavasszal végezte. Ez csakhamar kiderült, hogy voltaképpeni czélja ezen községről községre való járásnak nem annyira az iskolák meglátogatása, mint inkább izgatás gyülekezeteinknek az erdélyi ref. püspökséghez leendő csatlakozása érdekében, amit előttem és Masznyik hosszufalusi pap előtt Koós F. határozottan ki is mondott, igyekezvén az eszmének minket is megnyerni. Szász Domokos ugyanis határozottan kijelentette, hogy gyülekezeteinket egyházkerületébe befogadja.”

A továbbiakban Moór Gyula azt is sérelmezi, hogy Koós Ferenc éket vert az eddig békében élő két felekezet közé, majd a kiválás és csatlakozás további kérdéseit taglalja.

A református püspök látogatásának állítólagos híre több lapban is megjelent, például a pozsonyi *Evangélikus Egyház és Iskola* című hetilapban 1886. március 27-én:

„Testvérek!! Több napilapban olvastuk azt a hírt, hogy Szász Domokos erdélyi evang. ref. püspök úr a hétfalusi evangélikusokat meg fogja látogatni, hogy őket a ref. egyházba terelje. — Mi ezt kacsának vettük, s még a dementi [cáfolat – szerk.] elmaradásán sem ütődtünk meg, mert egy protestáns püspök méltósága alatt állónak tartottuk, hogy ily vád ellen védekezzék. — Most azonban arról értesítenek, hogy a csernátfalusi templom kerítésén következő falragasz volt olvasható: „Hirdetmény. — Fölhívjuk mindazon tisztelt evangélikus polgártársainkat, akik a református vallásra áttérni kívánnak, hogy e szándékukat Borcsa Mihály lelkész úrnál — ki a fölvétel eszközlésével megbízatott — bejelenteni szíveskedjenek. Éljen a vallásszabadság, egyenlőség, testvériség.” Aláírva: „A hittérítő bizottság.” — Tehát szervezett proselytahalászat volna? S a reformált testvérek részéről rendezve? Ezt nem hisszük, nem hihetjük. — Ha igaz a tény, úgy ez csak valami ügyetlen túlbuzgóság szülötte lehet, mely a szegény, elhagyatott hétfaluisiak helyzetét ily modorban gondolta kiaknázhatni; — de hogy az erdélyi evang. ref. egyház vagy annak fennkölt lelkű püspöke ily ösvényre lépjen! az lehetetlen. — Bővebb értesítést kérünk.”

Az értesítés megérkezett: a református püspök mindeközben több lapban is megjelentette cáfolatát a híresztelésekre reagálva.

„Több napi lapban [...] közre lett bocsátva az a hír, hogy szándékozom meglátogatni a hétfalusi magyar evangélikus egyházközségeket s odahatni, hogy azoknak híveit a ref. egyház hitére térítsem. Közelebbről e hír még azzal lett kibővítve, hogy a csernátfalusi templom kerítésén immár falragasz is olvasható, mely arra hívja föl az evangélikusokat, hogy az áttérni szándékozók jelentkezzenek Borcsa Mihály lelkész úrnál, ki a fölvétel eszközlésével megbízatott. Aláírva: „a hittérítő bizottság.”

(Folytatása a 4. oldalon.)

• KOVÁCS LEHEL ISTVÁN

BRASSÓBAN SZÜLETETT MEG AZ ORSZÁGOS EKE ÖTLETE

Az Erdélyi Kárpát-Egyesület megalakulását rendszerint az 1891-es kolozsvári alapításhoz kötjük. Kevesebben tudják azonban, hogy az országos egyesület létrehozásának gondolata évekkel korábban, Brassóban fogalmazódott meg, méghozzá egy kiváló erdész, **Nagy Gyula** királyi erdőfelügyelő kezdeményezésére. Munkássága messze túlmutatott az erdőgazdálkodás szűkebb területén: közéleti szerepet vállalt, a magyar művelődés és közösségi élet egyik szervezője volt, tudományos igényű tanulmányokat írt, és jelentős szerepet játszott a délkelet-erdélyi tájak turisztikai és gazdasági lehetőségeinek felismerésében.

Az utókor sokáig kevés figyelmet fordított Nagy Gyula szerepére, pedig már a két világháború között is ismerték érdemeit. Schönviszky László *Az erdélyi turistaság keletkezése* című tanulmányában így fogalmazott: *„De a Magyarországi Kárpát Egyesület sem mondott le osztályalakítási kísérleteiről és 1883-ban Nagy Gyula erdőfelügyelő révén egy délkeleti osztály létrehozatalán fáradozik, mely osztály Fogaras-, Brassó- és Háromszék-megyéket foglalná magában. 1885-ben Déván egy »Paring és Retyezát« osztály létesítését is megkíséreli.”* Ez már önmagában jelzi, hogy Nagy Gyula a turistaszervezés egyik legkorábbi erdélyi kezdeményezője volt.

Az áttörést azonban egy 1886-ban Brassóból elküldött javaslat jelentette. Erről a *Kolozsvár* című lap 1889-ben számolt be, amikor felidézte, hogy *„Az 1886. év július 12-én Nagy Gyula kir. erdőfelügyelő Brassóból terjeszt be javaslatot oly irányban, hogy a magyarországi Kárpátegyletnek erdélyi osztálya alakíttassék...”*, majd részletesen ismertette elképzelését, amely szerint egy megbízott szervezze meg az erdélyi tagokat, gyűjtse össze az alapításhoz szükséges ötven tagot, majd hívja össze őket a megalakuló közgyűlésre.

Ez a javaslat már nem egy helyi turistaosztály létrehozásáról szólt, hanem egy egész Erdélyt összefogó szervezet felépítésének tervéről. Nem véletlen tehát a következtetés: az országos EKE megalapításának ötlete Brassóból származik.

Nagy Gyula személye méltatlanul háttérbe szorult a történetírásban. Szinnyei József mindössze néhány sorban emlékezik meg róla, megemlítve, hogy 1850-ben született, 1898-ban hunyt el, Brassóról Szegedre helyezték át, és számos szakmai tanulmányt publikált. „Czikkei az *Erdészeti Lapok*ban (1874. *Erdészeti levél Svájczból*, *A lakosság műveltségi állapotának befolyása az erdőgazdaság sikerére és jövedelmezőségére*, *A svájczi erdészet és vizépítészet köréből*, 1875. *Tapasztalatok a svájczi erdőgazdaság köréből*, XXIV. *Háromszékmegye erdészeti viszonyai*); a *Köztelek*ben (1892. 69. sz. *Határszéli havasaink és az alföldi állattenyésztés*). — Munkája: *Állami közigazgatásunk szervezéséhez*. Szeged, 1894.”

Az *Erdészettörténeti Közlemények* ennél részletesebben ismerteti életútját: 1869 és 1872 között a selmecbányai Bányászati és Erdészeti Akadémián tanult, majd ugyanott tanársegédként dolgozott, 1884 és 1891 között pedig a brassói királyi erdőfelügyelőség vezetője volt.

Pályája gyorsan ívelt felfelé. 1876-ban az ungvári főerdőhivatalhoz nevezték ki erdészeti számvivőnek, 1880-ban már a brassói kerület alerdőfelügyelője lett, 1881-ben pedig erdőfelügyelővé nevezték ki Brassóban. Eközben folyamatosan publikált: írt az *Erdészeti Lapokba*, a *Nemerébe* és más szaklapokba is. Tanulmányai nemcsak erdészeti kérdésekkel foglalkoztak, hanem gazdasági, társadalmi és közművelődési témákat is érintettek.

Nem csupán hivatalnok volt, hanem igazi közéleti személyiség. Már 1875-ben Kézdivásárhelyen a Közmívelődési Egyesület megalapítását kezdeményezte. Brassóba kerülve aktív szerepet vállalt a magyar közélet szervezésében: 1882-ben a brassói magyar párt aljegyzőjévé választották. A közgyűlés határozatai között különösen figyelemreméltó volt, hogy szükségesnek tartották *„egy magyar lapnak életbeléptetését Brassóban, mint elkerülhetetlen szükséget.”* Ez is jól mutatja, hogy Nagy Gyula a közösség intézményeinek építését ugyanannyira fontosnak tartotta, mint az erdők ügyét.

1883-tól a brassói állami iskola gondnoka lett, 1882-től Háromszék vármegye közigazgatási bizottságának tagjaként dolgozott, később az EMKE brassói szervezetében, valamint a brassói református templom építési bizottságában is tevékeny szerepet vállalt.

A természet iránti szeretete írásaiban is megmutatkozott. A *Székely Nemzet* hasábjain közölt *Körút a délkeleti Kárpátokon* című sorozatában nemcsak a hegyvidéket mutatta be, hanem a hétfalusi csángómagyarság életét is.

(Folytatása a 3. oldalon.)

* SZERKESZTŐSÉG: RO-505600 NÉGYFALU, GEORGE MOROIANU UTCA (NAGYÚT) 87. SZÁM * TELEFON: 0744 / 251 245 *

(Folytatás a 2. oldalról.)

Így ír róluk: *„A hétfaluk lakói nemcsak faizás tekintetében voltak ősidők óta korlátlan haszonélvezői a kérdéses erdőknek, de sőt folytonos fakereskedést is űztek… továbbá, hogy a hétfaluk lakói régebben u. n. vár- és szélőrségi szolgálatot téve… eredeti tisztaságukból egészen kiforgatott székely határőrök…”* Ez a szemlélet jól tükrözi, hogy Nagy Gyula a természetet, a történelmet és a helyi társadalmat egységben vizsgálta.

Érdeklődése a néprajz felé is kiterjedt. Az 1885-ös országos kiállításon Binder Lajossal közösen hétfalusi csángó-magyar szobát rendezett be, amely nagy feltűnést keltett. A korabeli beszámoló részletesen ismertette a hétfalusi bútorokat, viseletet, szerszámokat és háziipart, bemutatva a vidék gazdag népi kultúráját. Ugyanebben az évben erdészeti munkájáért országos kitüntetésben is részesült.

A *Közgazdasági Értesítő* 1885/21. száma erről így ír: *„A csarnokba lépve, jobb felől a hétfalusi csángó szoba köti le először a néző figyelmét. E szobában fel van tüntetve a Brassó melletti úgynevezett »hétfalu«-ban lakó csángók szobaberendezése és népképviselete. Minden házon a kapu felett olvasható az építő neve, pl. »Isten segedelmével építette e lakot Fehér Péter és neje 1880-ban.« A szoba bútorzata ágy, asztal, falócza, tulipános pad, melyben a ruhaneműeket tartják. A képek, tükrök és ablakok tiló-leveles piros és kék színű szövetekkel díszítvék, ugyanily szövetből vannak az ágyneműek is. A szobában levő fogason különböző korsók és tálak lógnak. Különösen jellemző és minden háznál feltalálható az úgynevezett tulipános pad, melyben a ruhákat tartják. Különösen nagy súlyt fektetnek az ágy díszére. Az ágy igen sokszor egészen a szoba mennyezetéig ér fel, az ágyneműeket maguk készítik az úgynevezett tiló leveles szövetből. A szobaberendezéshez tartozik továbbá 2 cserge (pokrócz), egyik a láda előtt, a másik pedig a nyugágyon. Az ajtó mellett egy tulipános díszítésű sótartó. A képek, tükrök és ablakok az általuk előállított tilóleveles piros és kék színű szövetekkel díszítvék. A bennlevő alakok közül az öreg láthatólag ebéd utáni pihenőt tart, a nyugágyon heverészve, a fiatalabbik az erdőbe indul fát vágni, a leány pedig az asztal elszedésével van elfoglalva. A falóczára cserge (pokrócz) van hajítva s ezen pihen az öreg csángó, kezében nyitott bibliával. A fia, úgy látszik, a hegy völgyes-erdőségébe készül, vállán kerékkötő láncz, jobbjában fejsze. Leánya a terített asztal mellett áll, derekán a széles rézöv, s keblén a pajzsszerű kövekkel kirakott*

● KOVÁCS LEHEL ISTVÁN

BRASSÓBAN SZÜLETETT MEG AZ ORSZÁGOS EKE ÖTLETE

nagy gömbölyű ércz-bross a szász viseletre emlékeztet. Az emberi alakot ábrázoló cserépgyertyatartó, mely az edények közt az asztalon áll, szintén érdemes a megfigyelésre. A szobában kiállított báb-ablakok azon jelenetet ábrázolják, midőn a csángó apának férjnél levő »menyecske« lánya ünneplő ruhában »benéz egy perczre« az özvegy édesapa házához, hol az öreg is indulóban van. Fiatalabb lánya, ki a háztartás gondjait hordozza, csak házi ruhában van. Ott ül a »menyecske-ládán«. Legény fia a nagy »csempetűzhely« előtt áll. Készül az erdőre. Vállára van vetve a nagy »erdőlőláncz« s kezében a nagy »erdőlő-fészi« (fejsze) is és rá akar gyújtani egy papir-szivarkára. A mi az itteni nép által űzött iparágakat illeti, legfőbb figyelmet érdemel a kender- és gyapjúfonás, szövés és ennek további feldolgozása a házi szükségletek fedezése végett, továbbá a hímezés és csipkekötés ugyanazon czélból. A szoba közönséges felszerelését képező szövetek ugyanis, mint a minők pl. az ágyakon levő vánkoshéjak, pokróczok (csergék); az asztalon levő abrosz; a menyecske-ládában levő vásznak, törülköző-kendők; a ruhaneműek egyrésze; az ablakdíszül használt »merende-ruhák« és a többi; mind a szorgalmas asszonyok »írott guzsalyá«-ról, »matolá«-járól és igen egyszerű, egészen kezdetleges osztovátájáról kerülnek elő. A Brassó megyei csángó-magyar férfiak leginkább földmiveléssel, erdőhasználattal és állattenyésztéssel foglalkoznak, azonban legnagyobb szerepet a bükk tüzifával való kereskedés visz különösen az u. n. »hétfalusi« (Bácsfalu, Türkös, Csernátfalu, Hosszúfalu, Tatrang, Zajzon és Pürkerecz községi csángó-magyarokra nézve. Állattenyésztés tekintetében főleg a néhány jómódú »juhos-gazda« iparkodása érdemel említést. Ezen kívül Barcza-Ujfalura s némileg Krizbára nézve is az agyag-ipar (fazekasság). A szobában kiállított cserépedények legnagyobb része B.-Újfaluból került ki, mely tárgyak közül például a »bűvös korsó« még elmés szerkezete által is figyelmet érdemel. A faipar köréből a kerékgyártás és asztalosmesterség is kedveltebb foglalkozás. A szalmafonás és kötés is dívik Barcza-Ujfaluban télen át a nők közt. Utcza- és járdakő-fejtés és kőfaragás Tatrangban dívik. Meszet a zajzoniak és pürkerecziek égetnek. Vannak még elszórtan a csángók között kőművesek (Bácsfaluban és Csernátfaluban). Mézeskalácsos és viaszgyertya- öntők, szappanosok, kovácsok, tímárok, csizmadiák stb., különösen Türkös községben, honnan szerény mutatványképen egy pár darab viaszgyertyát, szappant és talpbőrt is láthatni a szoba felszerelési tárgyai között. Fakanalat, tapló-munkákat Krizbán szoktak leginkább készíteni, hol a gyümölcstenyésztés és kertészet is virágzik.”

Mindeközben folyamatosan dolgozott Brassó és Hétfalu egyik legfontosabb ügyén, az erdőbirtokok rendezésén. A hosszú évekig húzódó *Századosper* során szakértőként és jegyzőként vett részt a tárgyalásokon. A *Nemzet* méltán állapította meg róla: *„Őszinte elismerést érdemel Nagy Gyula kir. erdőfelügyelő is, aki évek óta lankadatlanul küzdött a kiegyezésért és bár sok méltatlan megtámadtatást kellett érte eltűrnie, nem szűnt meg előkészíteni a dolgot, melyet most főnökével egyetemben győzelemre vezetett.”*

Szakmai tekintélyét mutatja, hogy 1887-ben találmányt szabadalmaztatott a drótpályák és siklók korszerűsítésére, 1888-ban a földművelési miniszter tanácsadója lett, a selmecbányai akadémia hallgatói pedig tanulmányúton keresték fel Brassóban.

1889. március 15-én beszédet tartott Brassóban: *„A magyar dalárda »Hymnus«-a után Nagy Gyula, erdőfelügyelő tartotta megnyitó beszédjét, utána Koós tanfelügyelő emlékezett meg sikerült beszédben a nap jelentőségéről.”*

1889-ben részt vett Brassóban az EMKE brassói fiókjának a közgyűlésén, ekkor leplezték le Székely Mózes emléktábláját az Európa Szálló udvarán.

Az 1890-es évekre Nagy Gyula elképzelése végül valóra vált. 1890-től már az EMKE választmányának tagjaként dolgozott, majd 1891-ben az EMKE javaslatára és előkészítő munkásságának eredményeként Kolozsváron megalakult az Erdélyi Kárpát-Egyesület, szinte úgy, ahogy azt Nagy Gyula évekkel korábban Brassóból javasolta. Ez az összefüggés egyértelművé teszi, hogy az EKE megszületésének szellemi bölcsője nemcsak Kolozsvár, hanem Brassó is volt.

1891-ben Szegedre helyezték át, ahol tovább folytatta szakmai munkáját, tanulmányokat írt, a millennium alkalmából vezető szerepet vállalt az ünnepségeken, sőt a szegedi Árpád szabadkőműves páholy főmestere is lett.

A *Félegyházi Hírlap*, 1896, 14. évfolyam, 24. száma így ír: *„Nagy Gyula szegedi kir. erdőfelügyelő Szabadka sz. kir. Város tanácsának megbízása folytán az ezeréves kiállítás alkalmából egy kis füzetkét irt Szabadka erdészeti viszonyairól. A világos irályu érdekes kis művecske sok hasznos statisztikai adattal gazdagította a szakirodalmat.”*

Anekdotaszámba menő érdekességként ír megbetegedéséről a *Hazánk* 1898/81. száma: *„A helyettes helyettesének helyettese. Persze, hogy bolondgombának látszik ez, de hát nem is mi, hanem — daczára annak, hogy nem minden bolondgomba növekszik a földön — a földmivelésügy minister, Darányi Ignácz szedte ezt így össze. Történt ugyanis, hogy Nagy Gyula, szegedi királyi erdőfelügyelő beteg lett. Értesítették a minister. Nemsokára megjött a válasz, hogy Nagy Gyulát majd Oszterlamm Ármin nagyváradi erdőfelügyelő helyettesíti. Ámde a minister is ember s így sokszor ő is hiába tervez. Oszterlamm felírt hozzá, hogy a helyettesítés nagyon bajos, mert neki magának is sok dolga van. Megjött erre is a válasz. Ha Oszterlamm nem helyettesíthető, volt a minister döntése — úgy helyettesítsen helyette Pitroff Kornél, ugyancsak nagyváradi erdőfelügyelő. De szörnyűség is kimondani, még így sem intéződött el a helyettesítés. Pitroff ugyanis egyhamarjában nem költözködhetik át Szegedre. Míg tehát ez megtörténik, a miniszer helyette is kinevezett helyettest: Kolosy Béla szegedi alerdőfelügyelőt. Most tehát a dolog igy áll: Nagy Gyulát helyettesíti Oszterlamm, Oszterlammot helyettesíti Pitroff, Pitroffot helyettesíti Kolosy; igy terem a bürokráczia legtökéletesebb bolondgombája.”*

1898 karácsonyán, mindössze negyvenkilenc éves korában hunyt el Budapesten hosszú, kínos szenvedés után. A református egyház szertartása szerint helyezték örök nyugalomra.

Fiát, Nagy Bélát 1895-ben a bécsi Teréz Akadémián (Theresianum) Kaiserpreis-szal (Császári Aranydíj) tüntették ki.

Nagyobbik lánya, Nagy Berta, 1901-ben ment férjhez Sänger Nándor radvanczi m. kir. erdészhez.

Kisebbik lányát, Nagy Gizit, pedig 1909-ben vette felességül báró Uslar-Gleichenschatz főhadnagy, a porosz kir. halberstadti 7. számú vértesezredből.

Nagy Gyula neve ma elsősorban az erdészet történetéből ismert, pedig munkássága jóval szélesebb jelentőségű. Közéleti szervezőként, tudományos igényű szakemberként, a délkeleti Kárpátok kiváló ismerőjeként és a magyar turistaság egyik úttörőjeként maradandót alkotott. Brassói működésének legfontosabb öröksége pedig kétségkívül az, hogy ő fogalmazta meg elsőként egy egész Erdélyt összefogó turistaegyesület gondolatát.

* KIADJA A HÉTFALUSI MAGYAR MŰVELŐDÉSI TÁRSASÁG – © HMMT, 2001–2026. * ISSN 1582-9006 *

• VERES EMESE GYÖNGYVÉR

LEÁNYSZÖKTETÉS, HÁZASSÁGI PERPATVAROK ÉS EGYÉB...

...erkölcsi ítéletek a barcasági magyar evangélikus egyházi iratok tükrében

A szászsebesi templomban még ott a láncon függő kő, amelyet kisebb vétség elkövetése esetén a templom kapujában kellett tartania a vétkesnek. **A nagyobb vétek már pénzbírsággal járt.** Hasonló köveket nem látunk ugyan a barcasági magyar evangélikus gyülekezetekben, de pénzbírság nyomát annál többet. Igaz, ott hegedűbe is állíthatták a vétkest, aki éppen ünnepnap ültetett vagy oltárt csalt, az egyéb vétkekről nem is beszélve. Az anyakönyv vagy a lelkész ügyvezetési naplója pedig az esetek tárháza.

Egy budapesti evangélikus gyülekezet tagjaival erdélyi kiránduláson voltunk. A szászsebesi evangélikus templom gondnoka egyszer csak egy óriási, láncon lógó kőre mutatott kérdően, hogy vajon tudja-e valaki, hogy mi célt szolgált. Bár pontos adatokat ő sem tudott már, az mégis kiderült, hogy **a házasságtörés büntető eszköze** volt. Még a legizmosabb férfiak is alig bírták megemelni, úgyhogy azóta is azt találgatja mindenki, hogy miként használhatták a több kilós eszközt, amelyből aztán a nagyszebeni és a kistoronyi templomban is láthattunk példányokat.

A barcasági csángók gyülekezeti irattáraiban fellélhető, valamint a brassói Honterus Levéltár rájuk vonatkozó dokumentumaiban még számtalan egyházfegyelmi leírást találunk, bár tény, hogy a 18. századi leírásokat már mi se értjük maradéktalanul.

Az 1750-es években megkezdett anyakönyvek (amelyekből már alig van néhány a gyülekezetek tulajdonában; eltűnésük okát nem ismerjük) igazi kincsesbányái a korabeli életnek, hiszen a népmozgalmi adatok mellett a teljes egyházi szertartások leírása, az egyházi alkalmazottak feladatköre is megtekinthető, természetesen a szabályok áthágását követő büntetésekkel együtt. A biográfiai adatoknál is többlet információkkal gazdagodunk, amennyiben az illető élete rendhagyónak bizonyult.

Legelőször is lássuk, hogy mikor és milyen következményekkel tiltják meg a vasár- és ünnepnapi munkavégzést. *„Vasárnapokon minden Rabotás munkák (kivévén az elkerülhetetlen szükségnek és a keresztyéni szeretetnek munkáit) mindenkinek választás nélkül, értsd: kivétel nélkül az Istentől és a világi tisztviselőktől kemény fenyegetés és büntetés alatt teljességgel megtiltatnak és az egész vasárnapok, mind a templomban, mind a magános házakban az Isten beszédének elmélkedésére, imádságra és a kegyességnek akármi névvel nevezhető gyakorlására rendeltettek. Erre nézve keményen megtiltattak: Mindenféle szekerezések, lovaglások és akárminémű kereskedések. Minden lármázások, kortsomára járások és Tánczolások. Minden ide s tova való kerengések és az iffjaknak utcákon, hegyeken, pásitokon és guzsalyos házakban való játcódozások, veszekedések és kiáltások stb."* – olvashatjuk a rendeletek tárában, amelyek minden gyülekezetben megtalálhatóak voltak. Az ünnep megsértéséért több alkalommal pénzbírságot kellett fizetni. Így a barcaújfalusi pénztárkönyvbe beírták, hogy egy asszony bírságot fizetett, mert pünkösdkor káposztát ültetett.

Ha az életfordulók szerint haladunk, a csernátfalusi anyakönyvet forgatva felfigyeltem arra, hogy egy **gyerek keresztnevét fejjel lefelé írták be**. Ha meg is néztem akkor a többi adatot, nem vált egyből egyértelművé a magyarázat. Amikor még egyszer felfigyeltem erre, a szöveg már magáért beszélt: 1762. július 12-én keresztelt *„Deflorata Tót Gy. Mih. Katának Türkösben Andrást."* Tehát a házasságon kívül született gyerek esetében alkalmazta ezt az eljárást a lelkész, ám mindezt nem alkalmazta következetesen.

A megesett lányról részletesebben értesülünk az anyakönyv **megszeplőtlenítettek**ről szóló külön fejezetéből: *„Türk[ösi]. Tót Gy. Mihály Leánya Tót Kata megesvén; de a' kire vallott, az alatt míg ki nem kiáltotta terhes vóltát, a' Legény meg-házasodott, és a' Férfinak, u.m. Gyerkó Mártonnak terhes baja a' Ven. Inspector (Tisztelt felügyelő) eleibe viteték és ott el is végeztetik, Tót Kata pedig három rendbeli felállással reconciliáltaték (Békéltetett)."*

Ebben a fejezetben is sorjáznak a „különleges", ma már sokszor megmosolyogtató esetek. Például: *„Türk. Fazakas János Leánya, Kata, megesvén, Hoszszufalusi Huszár Mártonra vall, de a' Provisoratus előtt a' Legény vétkesnek nem találtatik, hanem a' Menyetskének tsak férj kellett volna, mellyre nézve Fazakas Kata a' Hegedűt megváltván, háromszori felállással Eklésiát követ."*

• VERES EMESE GYÖNGYVÉR

140 ÉVE ALAKULT MEG AZ ÖNÁLLÓ MAGYAR ESPERESSÉG

(Folytatás a 2. oldalról.)

E hirdetésekkel szemben, kötelességemnek tartom kijelenteni, hogy a hétfalusi evangélikusokat meglátogatni nem volt s most sincs szándékomban, annál kevésbé az, hogy őket eddigi hitök elhagyására buzdítsam. Borcsa Mihály lelkész urat ismerni nincs szerencsém s arról, hogy egy hittérítő bizottság léteznék, mely feladatául tűzte volna ki az evangélikusoknak ref. hitre térítését, tudomással nem birok, s ha egy ilyen léteznék is, az tőlem semminemű megbízást nem nyert. Mindazon t. szerkesztő urakat, kik a fentebbi hírt becses lapjukban közölték, tisztelettel kérem föl, szíveskedjenek e nyilatkozatomat is közrebocsátani. — Kolozsvártt, 1886. márczius 30-án.

Szász Domokos, erdélyi ref. püspök."

Az önálló magyar esperesség létét azonban már semmi veszély nem fenyegette, hiszen 1887 augusztusában a császártól is megérkezett a határozat. Így a szász egyházból való kiválás hivatalossá és véglegessé vált. 1887. október 18-án a vallás- és közoktatásügyi miniszter 33.613-1887-as rendelete is szentesti az önállóságot.

Mivel 1886 augusztusában a Késmárkon tartott kerületi gyűlésen az egyházkerület hivatalosan is keblére ölelte a brassói magyar egyházmegyét, a Tiszai egyházkerület püspöke, Czékus István felszólította a gyülekezeteket, hogy egyházszervezetükben a magyarhoni egyház szabályai szerint rendezkedjenek be. Ennek megfelelően az ideiglenes esperességi vezetőség megszűnt. Az új választásokon Moór Gyula Brassó-bolonyai lelkészt választották a főesperesi tisztségre. Az 1887. május 19-i egyháztanácsi rendes gyűlésen, a főesperes kérésére, egyhangúlag esperességi főfelügyelőnek ajánlották báró Edelsheim-Gyulai Lipótot, aki jogász, gyermekvédő, festő volt.

A továbbiakban építkező, de korántsem belső feszültségektől mentes évtizedek következtek a barcasági magyar esperesség életében, mígnem a Trianon utáni idők új helyzet elé állították a gyülekezeteket, és Brassó, Barcaújfalu és Hosszúfalu-Fűrészmező ismét kérte felvételét a szász országos egyházba.

(részletek A Brassói Magyar Evangélikus Egyházmegye története *című kéziratból)*



Ami pedig a házasságkötéseket illeti, amennyiben köztudottan megszeplőtlenített lány kívánt férjhez menni, akkor az ifjú párnak eklézsiát kellett követnie, és csak a templom ajtajában adhatta őket össze a lelkész. A hasonló eseteket külön fejezetben találjuk, így 1761. július 29-én *„Türkösi Sára Dávid Tatrangi Koszta Margittal megesvén Templom ajtaja előtt copuláltatnak (Eskettetnek), és az után háromszori fel állásra Ekklésiát követnek."* Vagy *„Türk[ösi] Horvát Szabó János Uram Szólgája Pap Ferentz a' Szolgálóval Székely Sárával együtt Szólgálván, megestek, az után a' Templom ajtaja előtt copuláltatván, az Eccleastica reconciliatiora admittátatnak (Gyülekezeti megbékéltetésre engedtetnek)."* 1774. október 16-i bejegyzés szerint: *„Türk[ös]: néhai Máti János Fia János, jollehet testének állapotjában nyomorék és félszeg vala, a küs egyik karjával semmit sem dolgozhatik vala; mindazonáltal a testnek buja gerjedzésétől inditatván, megszeplösitté Türk. Marsti Györgynél szolgáló vékony elméjű Leányzótt Pajor Annát, kitis elvenni kivánván magának jövendőbeli Házastársul copuláltattak, a Templom Ajtaja előtt és more consueto (Szokás szerint) Istennel és a Sz[ent] Gyülekezettel megbékéltettek."* Érdekes, hogy másfél évtizeddel később, ugyan külön jegyzik be a házasság tényét, ám semmiféle büntetést nem olvashatunk ki a szövegből: *„Anno 1780 Diebus Octobris. Türkösi Jakab Márton fia Márton, Sára Mihály leányával, Ilonával elszökvén Havasalföldében laktanak együtt copulálatlan, szintén 7. holnapokig, az után onnan ki jövén A 1781 d. prima Mens May itten copulaltattak s egyszersmind introducaltattak (A gyülekezetbe bevezettettek). Éppen ezen úton járt Hoszszufalusi Szén János a' Türkösi Tatrangi als Rákoczi István Leányával Annával, kik együtt mentek el, együtt is jöttek haza, és egy napon is végezték itthon magok szükséges bajokat."*

* SZERKESZTŐSÉG: RO-505600 NÉGYFALU, GEORGE MOROIANU UTCA (NAGYÚT) 87. SZÁM * TELEFON: 0744 / 251 245 *